

PIOTR GÓRECKI

NOWELIZACJA USTAWY O POSTĘPOWANIU W SPRAWACH NIELETNICH

1. UWAGI OGÓLNE

W dniu 13 maja 1983 r. weszła w życie ustawa z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich¹. Uchwaleniu ustawy towarzyszyły wieloletnie spory związane z modelem postępowania. Dyskusje dotyczyły tego czy w stosunku do nieletnich, którzy popełnili czyny karalne, należy stosować środki o charakterze karnym (kierunek jurystyczny) czy też środki wychowawcze (kierunek kryminologiczny). W zasadzie przewagę zdobył ten drugi punkt widzenia. Niemniej jednak w ustawie (dalej: u.p.n.) znalazły się akcenty karnistyczne. Przejawem tego nurtu jest postępowanie poprawcze unormowane przepisami art. 48 - 55 u.p.n. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich przewiduje dwie podstawowe formy postępowania rozpoznawczego (głównego), tj. postępowanie poprawcze, do którego zastosowanie mają przepisy postępowania karnego oraz postępowanie opiekuńczo-wychowawcze, które toczy się w myśl przepisów postępowania cywilnego trybu nieprocesowego. Głównym celem ustawy jest przeciwdziałanie demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz stwarzanie warunków powrotu do normalnego życia tym wszystkim nieletnim, którzy z różnych względów weszli w konflikt z prawem bądź zasadami współżycia społecznego.

Przestępczość nieletnich traktowana jest we współczesnym świecie jako nowe zjawisko, którego zwalczanie wymaga specjalnych środków. Walka z przestępczością nieletnich powinna polegać na stwarzaniu odpowiednich warunków do wychowawczego oddziaływania na psychikę nieletniego. Z tego względu ukształtowany w ustawie z 1982 r. model postępowania odbiega od modelu postępowania wobec osób dorosłych². Wprawdzie ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich jest dużym postępem to jednak przyjęte w niej rozwiązania nie są zadowalające. Krytyczne uwagi pod jej adresem zgłaszali min. A. Strzembosz³, A. Grześkowiak⁴, A. Ratajczak⁵,

¹ Dz.U. Nr 35, poz. 228.

² Zob. A. Strzembosz, *Nowa ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Próba komentarza*, Warszawa 1983; tenże: *Postępowanie w sprawach nieletnich w prawie polskim*, Lublin 1984; S. Stachowiak, *Podstawowe problemy procesowe nowej ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, ZN ASW 1985, nr 38, s. 113; A. Grześkowiak, *Postępowanie w sprawach nieletnich (Polskie prawo nieletnich)*, Toruń 1986; K. Grześkowiak, A. Krukowski, W. Patulski, E. Warzocha, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 1991.

³ A. Strzembosz, *System sądowych środków ochrony dzieci i młodzieży przed niedostosowaniem społecznym*, Lublin 1985, s. 92-93.

⁴ A. Grześkowiak, *Postępowanie*, op. cit., s. 159.

⁵ A. Ratajczak, *Materialnoprawne problemy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, PiP 1983, nr 2, s. 7.

E. Warzocha⁶, B. Kowalska-Ehrlich⁷ czy H. Kołakowska-Przełomiec⁸. Krytyka dotyczyła szczególnie trybu poprawczego jako przejawu nurtu karnistycznego, zbyt małego wachlarza środków wychowawczych oddanych do dyspozycji sądom rodzinnym, nieprecyzyjności pojęcia "nieletni" czy "demoralizacja", ogólnej zawistości ustawy związanej głównie z koniecznością stosowania dwóch różnych procedur - karnej i cywilnej.

Zwraca się uwagę, że w przyszłości winien wykształcić się zupełnie inny model postępowania w sprawach nieletnich. Wymagać to będzie jednak całkowicie nowej kodyfikacji problematyki nieletnich, opartej na odmiennych założeniach i rozwiązaniach procesowych ujmujących to postępowanie w sposób kompleksowy⁹. Niewątpliwie na kształt przyszłych rozwiązań modelowych duży wpływ będzie miało prawo międzynarodowe. Wydaje się jednak, że stworzenie zupełnie nowej kodyfikacji obejmującej w sposób całościowy postępowanie w sprawach nieletnich jest jeszcze sprawą bardzo odległą. Dokonane ostatnio zmiany w przepisach u.p.n. nie zmieniają zasadniczego oblicza tego aktu prawnego.

2. ZMIANY W U.P.N. WPROWADZONE USTAWĄ Z 29 CZERWCA 1995 R.

Ustawą z dnia 29.06.95 r. o zmianie Kodeksu postępowania karnego, ustawy o ustroju sądów wojskowych, ustawy o opłatach w sprawach karnych i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich¹⁰ dokonano dość istotnej nowelizacji dotychczasowych przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Ustawa ta weszła w życie z dniem 1 stycznia 1996 r. (art. 11).

Art. 8 § 1 u.p.n. przewidywał, że w wypadku gdy rodzice lub opiekun nieletniego uchylają się od wykonania obowiązków nałożonych na nich przez sąd rodzinny, sąd ten może wymierzyć im karę pieniężną w wysokości od 200 000 zł do 1 000 000 zł (starych złotych)¹¹. Ustawą z 29.06.95 r. podwyższono wysokość kary pieniężnej i obecnie sąd rodzinny może ją wymierzać w kwocie od 20 zł do 500 zł (art. 8 pkt. 1 ustawy z 29.06.95 r.). Zmiana ta w obecnej rzeczywistości społeczno-gospodarczej jest w pełni zrozumiała.

Dotychczasowe przepisy u.p.n. nie pozwalały sędziemu rodzinnemu czy sądowi rodzinnemu na zawieszenie postępowania w sytuacji, gdy nieletni ukrywał się lub też gdy nie można go było ująć. Możliwość zawieszenia postępowania wchodziła w grę tylko wówczas, gdy sprawa nieletniego była rozpoznawana w trybie postępowania poprawczego, do którego stosuje się przepisy kodeksu postępowania karnego (art. 20 u.p.n. w zw. z art. 15

⁶ E. Warzocha, *Rozwiązania procesowe w ustawie o nieletnich*, ZN IBPS 1985, nr 23, s. 23.

⁷ B. Kowalska-Ehrlich, *Młodzież nieprzystosowana społecznie a prawo*, Warszawa 1988, s. 140 i nast.

⁸ H. Kołakowska-Przełomiec, *Postępowanie w sprawach nieletnich*, PiP 1983, nr 6, s. 46.

⁹ Por. A. Grześkowiak, *Postępowanie*, op. cit., s. 165 i nast.

¹⁰ Dz.U. Nr 89, poz. 443.

¹¹ Karę w tej wysokości wprowadzono w 1992 r. (Dz.U. Nr 24, poz. 101). Wcześniej kara ta wynosiła od 500 zł do 5 000 zł.

k.p.k.). W trakcie jednak postępowania wyjaśniającego czy postępowania opiekuńczo-wychowawczego możliwości takiej nie było, bowiem przepisy kodeksu postępowania cywilnego, które w obu tych postępowaniach mają zastosowanie, nie przewidywały możliwości zawieszenia postępowania z powodu ukrywania się nieletniego czy niemożności jego ujęcia. Ustawa z 29.06.95 r. wprowadziła do u.p.n. zupełnie nowy przepis (art. 30a), w myśl którego postępowanie w sprawie nieletniego można również zawiesić, jeżeli nieletni ukrywa się i nie można go ująć. Z § 2 art. 30a u.p.n. wynika, że na postanowienie o zawieszeniu postępowania przysługuje stronom jak i pokrzywdzonemu zażalenie (art. 8 pkt. 2 ustawy z 29.06.95 r.).

Na aprobatę zasługuje od dawna oczekiwana zmiana art. 65 u.p.n. Dotychczas przepis ten stanowił, że wykonywanie środków wychowawczych i poprawczych ma na celu wychowanie nieletniego na świadomego i uczciwego obywatela i odbywa się z uwzględnieniem wskazań nauki, zgodnie z zasadami wychowania socjalistycznego. Przepis ten został zmieniony w ten sposób, że zwrot "zgodnie z zasadami wychowania socjalistycznego" zastąpiono innym sformułowaniem: "i doświadczeń pedagogicznych" (art. 8 pkt. 3 ustawy z 29.06.95 r.).

W art. 84 u.p.n. dodano § 4, w którym przewidziano upoważnienie dla Ministra Sprawiedliwości do określenia w drodze rozporządzenia, zasad gromadzenia danych dotyczących środków wychowawczych i poprawczych stosowanych wobec nieletnich oraz sposobu udzielania informacji sądom i prokuratorom o tych środkach (art. 8 pkt. 6 ustawy z 29.06.95 r.). Niestety dotychczas takie rozporządzenie nie zostało wydane.

Istotne zmiany dokonano w rozdziale 3 (Środek poprawczy) ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. W dotychczasowym brzmieniu art. 91 w § 1 u.p.n. stanowił, że jeżeli wychowanek zakładu poprawczego popełni przed ukończeniem lat 17 czyn karny, sprawę rozpoznaje dyrektor zakładu w trybie dyscyplinarnym. Jeżeli jednak wychowanek po ukończeniu lat 16 popełni czyn określony w art. 9 § 2 k.k., dyrektor zakładu zawiadamia o tym prokuratora i sędziego rodzinnego, sprawującego nadzór nad zakładem poprawczym, w którym nieletni przebywa. Na decyzję dyrektora zakładu wychowawczego służyło nieletniemu zażalenie, które rozpoznawał sędzia rodzinny (§ 2)¹². Omawiany przepis art. 91 u.p.n. wprowadzał wyjątek od ogólnej zasady, że sprawy nieletnich rozpoznaje niezawisły organ jakim jest sąd. Ustawodawcy chodziło o to, aby czyny karalne popełnione przez wychowanka przed ukończeniem 17 roku życia nie były przedmiotem nowego postępowania, które zakończyć mogłyby się umieszczeniem nieletniego w zakładzie poprawczym, w którym nieletni przebywa. Artykuł 91 u.p.n. miał zastosowanie również do nieletniego, który dopuścił się czynu karalnego w trakcie przebywania poza zakładem np. z powodu ucieczki. Popełniane czyny karalne przez nieletniego przed ukończeniem przez niego 16 lat w trakcie ucieczki z zakładu poprawczego miały często poważny i skomplikowany charakter. Nie wydaje się, aby ogólnikowo unormowane

¹² Samo postępowanie dyscyplinarne jest unormowane w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 7 maja 1983 r. w sprawie organizacji i zasad pobytu nieletnich w zakładach poprawczych (Dz.U. Nr 26, poz. 226).

postępowanie dyscyplinarne było odpowiednim trybem do rozpatrywania tego rodzaju spraw.

Nowelizacja art. 91 u.p.n. idzie w tym kierunku, aby w razie skomplikowanego charakteru czynu, sprawę nieletniego mógł rozpoznać sędzia rodzinny. Aktualnie przepis ten brzmi następująco:

"§ 1. Jeżeli wychowanek zakładu poprawczego popełni przed ukończeniem lat 17 czyn karalny, sprawę rozpoznaje dyrektor zakładu w trybie dyscyplinarnym. W wypadku skomplikowanego charakteru czynu, sprawę, na wniosek dyrektora zakładu, może rozpoznać w tym trybie sędzia rodzinny sprawujący nadzór nad zakładem poprawczym, w którym nieletni przebywa. Przy rozpoznawaniu sprawy sędzia rodzinny stosuje odpowiednio przepisy art. 35 i art. 37 § 2.

§ 2. Na decyzję dyrektora zakładu o rozpoznaniu sprawy w trybie dyscyplinarnym wychowankowi przysługuje zażalenie. Zażalenie rozpoznaje sędzia rodzinny sprawujący nadzór nad zakładem poprawczym.

§ 3. Jeżeli wychowanek po ukończeniu lat 16 popełni czyn określony w art. 9 § 2 Kodeksu karnego, dyrektor zakładu zawiadamia o tym sąd rodzinny wykonujący środek poprawczy, prokuratora i sędziego rodzinnego sprawującego nadzór nad zakładem poprawczym, w którym nieletni przebywa."

Można mieć pewne wątpliwości, czy trafnie postąpiono zostawiając w gestii dyrektora zakładu poprawczego decyzję o tym, czy sprawa nieletniego ma charakter skomplikowany. Trafniejszym rozwiązaniem byłoby chyba przekazanie wszystkich tych spraw sędziemu rodzinnemu, który mógłby z kolei przekazać sprawę do rozpoznania dyrektorowi w razie, gdyby sprawa nie miała skomplikowanego charakteru.

Na podstawie znowelizowanego przepisu art. 75 § 5 u.p.n. nieletniemu, jego rodzicom lub opiekunom oraz obrońcy przysługuje zażalenie na postanowienie sędziego rodzinnego o ukaraniu dyscyplinarnym (art. 8 pkt. 4 ustawy z 29.06.95 r.). Zażalenie takie rozpoznaje sąd wojewódzki.

Zmianie uległ również przepis art. 92 u.p.n., który normuje zasadę kolejności wykonywania prawomocnych orzeczeń, z których jedno dotyczyło umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym, a drugie skazywało nieletniego na karę pozbawienia wolności. Dotychczasowe uregulowanie tej kwestii przyznawało pierwszeństwo orzeczeniu o umieszczeniu w zakładzie poprawczym. Sąd rodzinny mógł zarządzić wykonanie kary wobec nieletniego tylko w "wyjątkowych wypadkach, a w szczególności w razie rażącego i uporczywego naruszania przepisów regulaminu" (art. 92 § 1 u.p.n. w brzmieniu sprzed 1.01.96 r.). Nowelizacja przepisów u.p.n. z 1995 r. zmieniła zasadniczo obowiązujący stan prawny. Aktualnie przepis art. 92 u.p.n. brzmi następująco:

"§ 1. Jeżeli sprawca, wobec którego orzeczono umieszczenie w zakładzie poprawczym, został skazany na karę pozbawienia wolności, wykonuje się karę pozbawienia wolności.

§ 2. Przed wykonaniem kary pozbawienia wolności sąd rodzinny decyduje, czy nie zachodzi jednak potrzeba wykonania w pierwszej kolejności środka poprawczego ze względu na istnienie podstaw do przewidywania skuteczności tego środka, zwłaszcza gdy przemawiają za tym okoliczności sprawy oraz właściwości i warunki osobiste sprawcy.

§ 3. Jeżeli w toku wykonania środka poprawczego nieletni rażąco i uporczywie narusza obowiązujące zasady pobytu w zakładzie poprawczym lub ponownie popełnił czyn karalny sąd rodzinny może orzec o wykonaniu kary pozbawienia wolności.

§ 4. Jeżeli w toku wykonania środka poprawczego okaże się, że następane wykonanie kary pozbawienia wolności byłoby niecelowe ze względów wychowawczych, sąd rodzinny może wykonanie tej kary warunkowo zawiesić, odstąpić od jej wykonywania w części, a w szczególnie uzasadnionych wypadkach także i w całości. Postanowienie o warunkowym zawieszeniu wykonania kary lub odstąpieniu od jej wykonania zapada po rozpoznaniu wniosku prokuratora.

§ 5. W razie wykonania kary, orzeczenie o umieszczeniu w zakładzie poprawczym nie podlega dalszemu wykonaniu." (art. 8 pkt. 8 ustawy z 19.06.95 r.).

Jednocześnie uzupełniono art. 93 u.p.n. o § 2, na podstawie którego przepis art. 92 § 1 u.p.n. stosuje się odpowiednio do zastępczej kary pozbawienia wolności oraz kary aresztu (art. 8 pkt. 9 ustawy z 29.06.95 r.).

Tak więc dotychczasowy wyjątek od zasady przewidującej stosowanie w pierwszej kolejności umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym stał się regułą. Przyjęte rozwiązanie ma niewątpliwie charakter represyjny. Poważne wątpliwości budzi rozwiązanie przyjęte w § 4 zd. 2 art. 93 u.p.n., które pozwala sądowi rodzinnemu orzekać o warunkowym zawieszeniu wykonania kary lub o odstąpieniu od jej wykonania tylko "po rozpoznaniu wniosku prokuratora". Pozbawienie sądu rodzinnego uprawnienia do orzekania w tej kwestii z urzędu nie ma głębszego uzasadnienia. Nie pozwala sądowi na elastyczne oddziaływanie na osobę nieletniego w trakcie postępowania wykonawczego. Ponadto przyjęte rozwiązanie w sposób oczywisty narusza zasadę równouprawnienia stron w postępowaniu w sprawach nieletnich. Stronami tego postępowania są nieletni, rodzice lub opiekun nieletniego i prokurator (art. 30 § 1 u.p.n.). Nie wiadomo zatem dlaczego ustawodawca nie przyznał prawa do złożenia wniosku, o którym mowa w § 4 u.p.n. także i pozostałym stronom. Należy pamiętać, że rola prokuratora w całym postępowaniu w sprawach nieletnich jest odmienna aniżeli w toku zwykłego procesu karnego. Wynika to z tego, że postępowanie w sprawach nieletnich odbiega zasadniczo od modelu typowo skargowego i kontradiktoryjnego.

Ustawa z 29.06.95 r. wprowadziła do działu IV u.p.n. zatytułowanego "Postępowanie wykonawcze", dwa nowe rozdziały (4 i 5). Rozdział 4 nosi obecnie tytuł "Stosowanie wobec nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich środków przymusu bezpośredniego" i zawiera art. 95a do c (art. 8 pkt. 10 ustawy z 29.06.95 r.). Jednym z najbardziej drażliwych zagadnień jest właśnie stosowanie przymusu bezpośredniego. Dotychczas jedynie umieszczenie nieletniego w izbie izolacyjnej było unormowane w przepisach¹³. Środki przymusu, które stanowią

¹³ Zob. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 1983 r. w sprawie organizacji i zasad pobytu nieletnich w zakładach poprawczych (Dz.U. Nr 26, poz. 126) oraz w sprawie organizacji zasad pobytu nieletnich w schroniskach dla nieletnich (Dz.U. Nr 26, poz. 127).

grupę czynności bardzo zróżnicowanych, odgrywają w postępowaniu karnym znaczącą rolę¹⁴. Do stycznia 1996 r. ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich nie unormowała kwestii związanych ze stosowaniem wobec nieletnich środków przymusu bezpośredniego¹⁵. Przyjęta nowelizacja u.p.n. w zakresie środków przymusu bezpośredniego nie obejmuje wszystkich tych środków, lecz tylko te, które stosowane mogą być wobec nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym czy w schronisku dla nieletnich. Pozostałe środki przymusu bezpośredniego uregulowane są w tzw. prawie policyjnym. Tak więc nowelizacja ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich w zakresie stosowania środków przymusu nie jest niestety kompleksowa.

Art. 95a u.p.n. otrzymał następujące brzmienie:

"§ 1. Wobec nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich można stosować środki przymusu bezpośredniego w postaci:

- 1) użycia siły fizycznej,
- 2) umieszczenia w izbie izolacyjnej,
- 3) założenia pasa obezwładniającego lub kaftana bezpieczeństwa.

§ 2. Środki przymusu bezpośredniego mogą być stosowane - jeżeli jest to konieczne - wyłącznie w celu przeciwdziałania usiłowaniu targnięcia się nieletniego na życie lub zdrowie własne albo innej osoby, nawoływaniu do buntu, zbiorowej ucieczki albo niszczeniu mienia powodującego groźne zakłócenia porządku.

§ 3. Środki, o których mowa w § 1 pkt. 3, stosuje się tylko w wypadku konieczności przeciwdziałania usiłowaniu targnięcia się nieletniego na życie lub zdrowie własne albo innej osoby.

§ 4. Jeżeli jest to konieczne, można stosować wobec nieletniego jednocześnie różne środki przymusu bezpośredniego, z tym, że środek określony w § 1 pkt. 2 nie może być stosowany na czas dłuższy niż 48 godzin, a wobec nieletniego w wieku do 14 lat - 12 godzin.

§ 5. Środków przymusu bezpośredniego nie można stosować dłużej niż wymaga, tego potrzeba, a także nie można go stosować jako kary.

§ 6. Środków przymusu bezpośredniego wymienionych w § 1 pkt. 3 nie stosuje się względem nieletniego dotkniętego kalectwem oraz względem nieletniej. Wobec nieletniej ciężarnej nie stosuje się także środka wymienionego w § 1 pkt. 2.

§ 7. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego powinno być odpowiednie do stopnia zagrożenia i następować dopiero po uprzednim ostrzeżeniu o możliwości ich użycia".

Powyższa regulacja nie powinna budzić większych zastrzeżeń.

W myśl art. 95b § 1 u.p.n. decyzję o zastosowaniu środków przymusu bezpośredniego podejmuje dyrektor zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich, a w razie jego nieobecności - zastępujący go pracownik pedagogiczny. W razie jednak bezpośredniego, gwałtownego zamachu na

¹⁴ Szerzej W. Daszkiewicz, *Proces karny. Część ogólna*, Poznań 1995, s. 300 i nast.

¹⁵ Na ten temat zob. P. Górecki, *Środki przymusu stosowane wobec nieletnich*, Legionowo 1994.

życie lub zdrowie pracownika zakładu poprawczego, schroniska dla nieletnich albo innej osoby, decyzję o zastosowaniu środka przymusu bezpośredniego może podjąć także inny pracownik (art. 95b § 2 u.p.n.). Można mieć jednak pewne wątpliwości czy ustawodawca słusznie postąpił pozostawiając decyzję o zastosowaniu środków przymusu bezpośredniego innym pracownikom zakładu poprawczego czy schroniska dla nieletnich. Wydaje się, że decyzja ta powinna pozostawać w gestii tylko dyrektora lub pracowników pedagogicznych danego zakładu.

Art. 95b § 3 u.p.n. stanowi, że:

"Nieletniego, wobec którego zastosowano środek przymusu bezpośredniego, poddaje się niezwłocznie badaniu lekarskiemu. Z zastosowania środka przymusu bezpośredniego sporządza się protokół".

Z § 4 tegoż artykułu wynika, iż o zastosowaniu środka przymusu bezpośredniego dyrektor danej placówki powiadamia sędziego rodzinnego sprawującego nadzór nad placówką, sąd rodzinny wykonujący środek poprawczy lub organ, do którego dyspozycji pozostaje nieletni umieszczony w schronisku dla nieletnich.

W art. 95c § 1 u.p.n. ustanowiono delegację dla Rady Ministrów, aby w drodze rozporządzenia szczegółowo określiła warunki stosowania środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich. Ponadto w § 2 art. 95c upoważniono Ministra Sprawiedliwości, aby w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych określił w drodze zarządzenia, zakres i tryb współdziałania zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich z Policją w wypadku zagrożenia bezpieczeństwa tych placówek.

Nowy rozdział 5 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich zatytułowany został: "Zatrudnienie nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych lub schroniskach dla nieletnich" (art. 95d-h)¹⁶. Z art. 95d u.p.n. wynika, że "nieletni umieszczony w zakładzie poprawczym lub w schronisku dla nieletnich może zostać zatrudniony w gospodarstwie pomocniczym zakładu poprawczego lub schronisku dla nieletnich, jeżeli ukończył 15 lat i spełnia wymogi określone w art. 191 Kodeksu pracy". Powołany przepis kodeksu pracy zezwala na zatrudnianie tych młodocianych, którzy ukończyli co najmniej szkołę podstawową i posiadają świadectwo lekarskie stwierdzające, że praca danego rodzaju nie zagraża ich zdrowiu (art. 191 § 1 k.p.). Młodociany nie posiadający kwalifikacji zawodowych może być zatrudniony w celu przygotowania zawodowego (art. 191 § 2 k.p.). Wydaje się, że praca w zakładzie poprawczym czy w schronisku dla nieletnich winna być dla nieletniego prawem a nie obowiązkiem, który można by egzekwować stosując wobec niego kary dyscyplinarne. Należy pamiętać, że jednym z podstawowych obowiązków zakładu poprawczego oraz schroniska dla nieletnich jest prowadzenie dla wychowanków zajęć szkolnych. Kwestia ta nie jest precyzyjnie unormowana w art. 95d u.p.n.

Z przepisu art. 95e u.p.n. wynika, że do czasu pracy nieletniego stosuje się przepisy art. 202 Kodeksu pracy. Art. 202 § 1 k.p. przewiduje, iż czas

¹⁶ Rozdział 5 dodany przez art. 8 pkt. 11 ustawy z 29.06.95 r.

pracy młodocianego w wieku do 16 lat nie może przekraczać 6 godzin na dobę. Z kolei czas pracy młodocianego w wieku powyżej 16 lat nie może przekraczać 8 godzin na dobę (art. 202 § 2 k.p.).

Kolejne przepisy rozdziału 5 brzmią następująco:

"Art. 95f § 1. Należność nieletniego za pracę ustala się według zasad wynagradzania pracowników za pracę tego rodzaju, którą wykonuje nieletni.

§ 2. Za prace porządkowe wykonywane na rzecz zakładu lub schroniska w wymiarze nie przekraczającym 30 godzin miesięcznie, wynagrodzenie nieletniemu nie przysługuje; za sumienną pracę tego rodzaju mogą być przyznawane nagrody pieniężne.

Art. 95g § 1. Okresy pracy wykonywanej przez nieletniego w czasie odbywania środka poprawczego, z wyjątkiem prac, o których mowa w art. 95f § 2, uważa się za okresy równorzędne z okresami zatrudnienia w rozumieniu przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

§ 2. Okresy pracy wykonywanej przez nieletniego, o którym mowa w § 1, wlicza się do okresu pracy, od którego zależą uprawnienia pracownicze.

Art. 95h. Nietelni, który uległ wypadkowi lub zachorował na chorobę zawodową przy wykonywaniu pracy w czasie odbywania środka poprawczego, ma prawo do świadczenia z tytułu tego wypadku lub choroby na zasadach przewidzianych dla pracowników. W razie śmierci nieletniego wskutek takiego wypadku lub choroby, świadczenia z tego tytułu przysługują pozostałym po nim członkom rodziny na zasadach przewidzianych dla członków rodzin pracownika".

Na aprobatę zasługuje już sam fakt, że ustawodawca zajął się problematyką związaną z zatrudnieniem nieletnich przebywających w zakładach poprawczych czy w schroniskach dla nieletnich.

Zgodnie z art. 9 ustawy z 29.06.95 r. o zmianie Kodeksu postępowania karnego, ustawy o ustroju sądów wojskowych, ustawy o opłatach karnych i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, ilekroć w przepisach u.p.n. używa się określenia "zakład wychowawczy", "placówka oświatowo-wychowawcza", "placówka pogotowia opiekuńczego" rozumie się przez to odpowiednio "placówkę resocjalizacyjną", "placówkę opiekuńczo-wychowawczą" i "pogotowie opiekuńcze". Tym samym odpowiednio zmianie uległy określenia użyte w art. 6 pkt. 9, 26, 32, 65, 68, 70 § 3, 72, 73 § 2, 74 § 3, 76 § 1, 77 § 1 u.p.n.

Art. 10 ustawy z 29.06.95 r. zawiera przepis intertemporalny. W myśl tego przepisu sprawca, wobec którego orzeczono umieszczenie w zakładzie poprawczym, został prawomocnie skazany na karę pozbawienia wolności przed dniem wejścia w życie ustawy (z 29.06.95 r.), w zakresie kolejności wykonywania kary i środka poprawczego stosuje się dotychczasowe przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

3. PODSUMOWANIE

Zmiany ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich dokonane ustawą z 1995 r. nie mogą być uznane za zadowalające. Zasadnicze wątpliwości

budzi fakt, iż są one fragmentaryczne i w zasadzie mają charakter represyjny. Pamiętać trzeba, że nowelizacja przepisów u.p.n. przeprowadzona została po fali drastycznych przestępstw popełnianych przez nieletnich oraz kilku buntach w zakładach poprawczych, które miały miejsce z początkiem lat dziewięćdziesiątych. Zjawiska te bulwersowały opinię społeczną i niewątpliwie wpłynęły na decyzje ustawodawcy. Na pełną aprobatę zasługuje zmiana przepisów art. 8, art. 64 § 1 u.p.n. oraz wprowadzenie nowego przepisu umożliwiającego zawieszenie postępowania w sytuacji, gdy nieletni ukrywa się lub gdy nie można go ująć (art. 30a u.p.n.). Wątpliwości budzi jednak zmiana art. 91, 92, 93 oraz wprowadzenie niektórych nowych rozwiązań zawartych w art. 95a-c u.p.n. Odejście od wychowawczego modelu postępowania na rzecz represji jest w tym przypadku zdecydowana, ten kierunek zmian ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich był krytykowany już w okresie dyskusji nad projektem poselskim z 12.01.94 r.¹⁷ rozesłanym wcześniej sądom do zaopiniowania.

Trwają nadal dyskusje na temat reformy modelu postępowania w sprawach nieletnich. Proponuje się nawet takie zmiany ustawodawcze w zakresie stosowania kar wobec nieletnich, aby możliwe było karanie osób nieletnich już od 15 roku życia¹⁸. Z poglądami tymi nie sposób się zgodzić. Walka z przestępczością nieletnich nie może polegać tylko na represji karnej. Przeciwdziałanie przestępczości nieletnich powinno opierać się na nowoczesnych rozwiązaniach prawnych przyjmujących jako podstawę aspekty wychowawcze (kryminologiczne). Takie rozwiązania wymagają odpowiednich środków finansowych. Brak jednak pieniędzy w budżecie państwa nie powinien prowadzić do takich zmian ustawodawczych, które zmierzają jedynie do karania nieletnich.

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich oparta jest na procedurze mieszanej tj. karnej i cywilnej (art. 20 u.p.n.). W ostatnim czasie w sposób istotny znowelizowano kodeks postępowania karnego oraz kodeks postępowania cywilnego. Wszystkie te zmiany wpływają bezpośrednio na kształt ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Stwarza to dodatkowe trudności w praktycznym stosowaniu samej ustawy a doraźne zmiany przepisów u.p.n. nie mogą poprawić tego stanu rzeczy. Szkoda, że ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich nie była przedmiotem prac Komisji do Spraw Reformy Prawa Karnego. Wydaje się, iż w niedalekiej przyszłości gruntowna zmiana przepisów o postępowaniu w sprawach nieletnich będzie nieunikniona.

¹⁷ Zob. P. Górecki, *Uwagi na tle proponowanych zmian ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Wiadomości o Prawie i Gospodarce 1995, nr 1/2, s. 23 - 28.

¹⁸ L. Gardocki, *Czy karać nieletnich?*, Palestra 1994, nr 11, s. 74 - 76.

AMENDMENT OF THE LAW ON PENAL PROCEEDINGS IN JUVENILE CASES

S u m m a r y

The Author discusses legal state after coming into force of the law of 19.06.1995 that amended the law of 26.10.1982 on penal proceedings in juvenile cases. Comparing changes accomplished in particular of the law the Author comes to conclusion that they are not satisfactory enough. The changes are mostly fragmentary and are of repressive character. On the other hand one must approve the amendment of the articles 8 and 64 par. 1 of the old law as well as the introducing of new disposition which allows to stay the proceedings when a juvenile hides or it is impossible to detain him.